

Соціальне управління безпекою організацій

Лекція 1. Безпека як соціальне явище

План

1. Сутність поняття «безпека соціальної системи».
2. Структура поняття «безпека соціальної системи».
3. Взаємозв'язок між елементами поняття «безпека соціальної системи».

Література:

1. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 216 с.

1. Безпека як соціальне явище

Основною ланкою у соціальних системах та у відносинах, що формуються у середині та з навколишнім середовищем, завжди є *людина*. Своєю поведінкою, діяльністю, *окрім позитивного впливу, вона може завдавати шкоди* природі, людині, суспільству та машинам. З іншого боку, сама людина може бути *об'єктом загрози*, тобто втратити здоров'я, життя, власне майно тощо. Кожна соціальна система упродовж свого існування зазнає тих чи інших втрат у різних формах. Щоб їх уникнути чи зменшити фахівцям потрібні знання та навички з питань безпеки.

Поняття «безпека» різноаспектне і складне соціально-політичне і економічне явище, яке об'єктивно має конкретно-історичний характер і пов'язано з усіма формами і напрямками взаємодії в системі «природа–людина–суспільство–машина». У такій ситуації забезпечення безпеки людини, соціальної системи – це імператив буття, зумовлений принциповою *єдністю трьох його основних функцій – розвитку, безпеки та управління*. Без функцій розвитку та управління ефективна реалізація функції безпеки неможлива. Водночас функція безпеки охоплює інструменти до пізнання стану системи та розуміння її як єдиного цілісного нерозривного організму. Для людини бути в безпеці не значить жити без загроз. Вони завжди існували, існують і будуть існувати. Тому важливо навчитися, з одного боку, використовувати такі ситуації для мобілізації зусиль в спілкуванні, поведінці та діяльності, з іншого – протидіяти цим загрозам. Саме поняття «безпека» визначає наявність *поля безпеки й небезпеки*. Очевидно, що зміна з безпечного рівня чи навпаки відбувається у

першому випадку під дією *загроз (дестабілізуючих факторів)*, а в іншому – внаслідок реалізації *заходів, спрямованих на протидію цим загрозам*.

Безпека – це не відсутність небезпеки, а *захист від неї на системному рівні*. Така безпека визначає *цілісність системи* та *цілісність людини*, як біологічної та соціальної істоти. *Категорія «безпека» має біосоціальну дуалістичну природу: фізичну і соціальну, які взаємопов'язані та виявляють себе як єдине ціле*.

Фізична складова категорії «безпека» відображає необхідність захисту закладених природою життєво важливих потреб людини як біологічної істоти і насамперед потреби в самозбереженні. Вона також передбачає протидію загрозам, здатним завдавати шкоди здоров'ю чи майну людини.

Соціальна складова категорії «безпека» відображає необхідність захисту життєво важливих інтересів людини як соціальної істоти, підприємства, держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Змістовного значення категорія «безпека» набуває лише за умови зв'язку з конкретними об'єктами або сферою людської діяльності (*безпека людини, безпека організації, безпека економічної системи, безпека держави* тощо), характеризуючи стан системи як цілісного організму з погляду досягнутого рівня захисту від загроз. Безпека виявляється, з одного боку, через стан системи, який має перебувати у допустимих межах, а з іншого – через безпекову діяльність, що має: а) механізми; протидії загрозам; б) чіткі цілі (захист корпоративних інтересів, збереження цілісності соціальної системи та сприяння її розвитку).

Водночас безпекова діяльність має ґрунтуватися на *потребі соціальної системи у безпечному функціонуванні, на безпековій організаційній культурі, на розумінні, що безпека це ще й філософія сучасного менеджменту*.

Отже, **безпека соціальної системи** – це стан системи в межах граничних значень і здатність протидіяти загрозам чи небезпеці з метою захисту інтересів, збереження цілісності системи та сприяння її розвитку.

2. Структура поняття «безпека соціальної системи»

Безпека як біосоціальна категорія має низку зовнішніх і внутрішніх елементів, кожний з яких розкриває його сутність та формує його змістовну структуру.

Безпека як потреба та інтерес соціальної системи. В основі всіх видів та рівнів безпеки соціальних систем знаходиться людина зі своїми потребами та інтересами, які, своєю чергою, є однією із умов життєдіяльності. Потреба у безпеці є первинною потребою кожної людини і реалізується на індивідуальному, колективному і суспільному рівнях. Відчуття безпеки – це суб’єктивне сприйняття загроз власному існуванню. Відтак людина має можливість коригувати свою поведінку, тобто виявляти певний інтерес, який стимулює та спрямовує її діяльність щодо задоволення цієї потреби. Отже, необхідно розуміти, що потреба у безпеці є однаковою для усіх людей, а інтерес може бути різним. Таким чином, людина є беззахисною і найнебезпечнішою істотою на Землі у результатах власної діяльності і для себе, і навколишнього середовища.

Безпека як стан соціальної системи. Стан системи відображає, з одного боку, остаточні результати виконання функції безпеки, з іншого, – мету організації. Тобто *безпека – це мета системи, до якої вона прагне, і її стан, який залежить від ефективності результатів її діяльності.* Це результат цілеспрямованої людської діяльності щодо переведення системи з одного рівня безпеки на інший, що відрізняється здатністю до самозбереження та створення умов для розвитку. Найбільш загальними критеріями стану безпеки соціальних систем є *«їх цілісність та розвиток».*

Стан безпеки системи можна визначити через відповідні критерії та показники (індикатори). Вони сигналізують, з одного боку, про зону безпеки, а з іншого – про розвиток небезпеки внаслідок реалізації загрози. Безпечний стан системи є тоді, коли основні її критерії знаходяться в межах граничних значень, тобто ще зберігаються можливості для розвитку.

Безпека як специфічна діяльність, процес та функція системи. Для захисту особистості, суспільства, держави чи підприємства від різних загроз у системі відповідного рівня має бути така функція. Т. Гоббс стверджував: *«Безпека народу – функція держави».* Безпека як функція, діяльність розкривається науковцями через виявлення, попередження, послаблення, усунення і запобігання небезпеці та загрозам, здатним завдати значних збитків, закрити шлях для прогресивного

розвитку, чи здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат. Водночас слід пам'ятати, що *це має бути цілеспрямований постійний процес, спрямований на підтримку достатніх параметрів життєдіяльності системи.*

Безпека як філософія сучасного менеджменту (управління), цінність та складова корпоративної культури. Сутність такого сприйняття безпеки зводиться до того, щоб *навчитися управляти соціально-економічними системами через призму безпеки, розуміти її як функцію буття та життєдіяльності людини і її первинної потреби.* Отже, безпека реалізується в індивідуальній і суспільній свідомості у формі *духовної цінності*, у зв'язку з чим має універсальний характер і визнання.

Безпека як наука і мистецтво. Потреба людей, особливо керівників, у знаннях щодо протидії загрозам, забезпечення цілісності процесів, що проходять в організації, збереження підприємства як структури і власного бізнесу, створення умов для його розвитку сьогодні є надзвичайно актуальною. Як реакція на цю потребу виникла і розвивається спеціальна галузь наукових знань – ***сек'юритологія*** (від грецьк. – «вчення» та англ. – «безпека»), в Україні – ***безпекознавство.***

Безпека як властивість системи. Існування будь-якої системи передбачає її захищеність від руйнівних впливів. Своїй руйнації протидіють всі системи. Для цього система має таку властивість, тобто наявність внутрішньо вмонтованих структурних елементів, завдяки яким здатна протидіяти загрозам, що погіршують її стан, порушують встановлений порядок функціонування і цілісність. В біологічних системах це *імунні властивості організму*, а в соціальних – це *стійкість та самодостатність системи.*

Самодостатність соціальної системи – це наявність у розпорядженні суб'єктів управління відповідних ресурсів та уникнення залежності від джерел їх походження, що може становити загрозу, а також їх використання на рівні, необхідному для збереження параметрів життєдіяльності системи.

Стойкість соціальної системи – це наявність необхідних умов, елементів та системних зв'язків між ними як мінімум на рівні, достатньому для стримування дії дестабілізуючих чинників.

3. Взаємозв'язок між елементами поняття «безпека соціальної системи»

Для структури поняття «безпека» притаманна чітка логіка зв'язків між її елементами, знання та дотримання якої дає змогу на практиці вибудовувати ефективніші системи безпеки.

Потреба у безпеці є первинною потребою кожної людини і реалізується на індивідуальному, колективному і суспільному рівнях. Відчуття безпеки – це суб'єктивне сприйняття загроз власному існуванню, а тому людина має можливість коригувати свою поведінку, тобто виявляти *певний інтерес*, який стимулює та спрямовує її діяльність щодо задоволення цієї потреби. Проте на формування безпекового інтересу мають вплив *цінності*, які є основними *складовими безпекової культури*. Саме від них залежить характер безпекової діяльності, спрямованої на протидію загрозам та забезпечення цілісності системи. Крім того, на якість та ефективність безпекової діяльності впливає *філософія менеджменту*, яка зводиться до того, щоб *навчитися управляти соціально-економічними системами через призму безпеки*. У зв'язку з цим в Україні виникла і розвивається спеціальна галузь наукових знань – *безпекознавство*. Однак реалізувати ці знання і вміння в реальній виробничій практиці вдається не кожному, оскільки це потребує ще й певних природних здібностей відчувати, передбачати ті чи інші загрози, сприймати безпеку як ціннісну норму організаційної культури.

За такого підходу через безпекову діяльність у соціально-економічній системі формуються певні безпекові властивості, тобто внутрішні структурні елементи, а саме самодостатність та стійкість. Їхні показники характеризують стан соціальної системи насамперед з погляду її безпеки. Вони сигналізують, з одного боку, про зону безпеки, а з іншого, – про розвиток небезпеки внаслідок реалізації загрози.

З погляду системного підходу всі ці поняття взаємопов'язані становлять єдине ціле та розкривають сутність поняття «безпека» як потребу системи у безпечності функціонування, стан системи, її властивість, безпекову діяльність її структурних елементів та спосіб управлінського мислення й складову організаційної культури, а також науку і мистецтво одночасно.